

**Parlamentari választások és politikai előrejelzés V.
Konferencia a Politikatörténeti Alapítvány szervezésében
2010. március 11.**

Immár ötödik alkalommal rendezett tudományos-szakmai konferenciát a Politikatörténeti Alapítvány a parlamenti képviselőválasztások előtt egy hónappal. A délelőtti előadásblokk résztvevői szociológiai, politológiai és közgazdasági nézőpontból vizsgálták a választási stratégiákat, társadalmi alternatívákat.

Tamás Pál bevezető előadásában a magyar szavazóközönség társadalmi és politikai megosztottságát elemezte, bemutatva a politikai kultúrában az elmúlt két évben bekövetkezett ideológiai változásokat is. Bevezetésként leszögezte, hogy a mai magyar társadalmat elsősorban nem a politikai vagy gazdasági törésvonalak szelik ketté (noha ezen a téren is jelentős különbségek mutatkoznak): az emberek ideológiák és kultúrák foglyai, megosztottságuk társadalomlélektani és ideológiai síkon van jelen. A magyar társadalomban az egyes ideológiák között „vallásháború” zajlik, amelyben nehéz racionálisan érvelni, és nehéz belőle kimaradni. Jellemzője, hogy résztvevőinek nem kell feltétlenül ismerniük az általuk vallott ideológia lényegét, tételeit, sokszor elég csak „hinniük” benne, tehát bal- vagy jobboldali úgy is lehet valaki, ha nem tudja, mi az. A viták során így elsikkadhatnak a lényegi problémák és azok megoldásai. Ezen „vallásháború” kialakulásáért mindkét politikai oldal felelőssé tehető: a Fidesz erre játszott az elmúlt időszakban, a szocialisták pedig nem merték saját értékrendjüket, véleményüket elmondani.

Tamás Pál társadalmunk egy másik jellemzőjére is felhívta a figyelmet: a magyarok közép-európai módjára élnek, viszont posztszovjetként gondolkodnak. A visegrádi országok lakosaival ellentétben világértékelésükben meghatározó a jó és rossz, a bal és jobb, a győztes vagy vesztes küzdelme. 20 év után sem tekintik lezártnak a rendszerváltást, és jellemzően elégedetlenek önmaguk helyzetével.

A szociológus előadása második felében egy 2010 februárjában készített felmérés eredményeit ismertette, amelyben az alábbi kérdésekre keresték a választ: társadalmunk ideológiai tagozódásában a társadalomszerkezetnek vagy a pártokonszenzumnak nagyobb a szerepe? Az észlelt radikalizmusban áttörés vagy stagnálás tapasztalható az elmúlt két év adatainak tükrében? Hová lett a társadalmi centrum? Az 1500 fős felmérés többek között az alábbi következtetéseket eredményezte:

A 2010-es kampány (az előzőekkel ellentétben) nem a másik párt potenciális szavazóinak átcsábításáról, hanem a saját szavazók mozgósításáról szól. Ugyanis rohamosan fogy a társadalmi centrum, a nagy pártoknak már nincs kiket áthívniuk „középről”. Ez abban is tükröződik, hogy a szavazók egyre biztosabban helyezik el magukat egy politikai bal-jobb skálán: itt a centrum fogyásával egyidejűleg a radikális jobboldal „gyarapodása” figyelhető meg. A radikális tábor növekedése ugyanakkor nem jár együtt hasonló emelkedéssel a szélsőséges kijelentések iránt elkötelezettek számában, tehát a tábor ideológiai keménysége (pl. nyíltan romaellenesek, antiszemiták aránya) sok metszetben hajszálnyi csökkenést mutat.

Tamás Pál előadásának talán egyik legfigyelemreméltóbb adata az volt, hogy (mindkét politikai oldalon!) egyre növekvő számban értenek egyet a választók az alábbi állítással: Magyarországnak egyetlen erős, a társadalmat egészében megjelenítő pártra lenne szüksége. (A válaszadók 32,1%-a teljes mértékben helyeselte a kijelentést.) Míg néhány évvel ezelőtt mindenki a maga erős vezetőjében bízott, mostanra a legtöbben egy olyan határozott vezetőt igényelnek, aki az országot erős kézzel irányítja.

A felmérésből az is kiderül, hogy az elmúlt 20 évben a lakosság közel kétharmadát sikerek és kudarcok egyaránt érték, míg a '90-es években egy ilyen kérdésre az emberek többsége még negatívabban, magát vesztesként értékelve válaszolt. A „vesztesek” aránya a Jobbik szavazótáborában a legmagasabb, a magukat „mérésékeltlen győztesnek” tartók pedig többségében az

MSZP szimpatizánsai közül kerülnek ki. A szocialisták szavazói között a legmagasabb azok aránya is, akiket nem, vagy kevésbé érintett a gazdasági világválság.

Lakner Zoltán a pártprogramokról szólva arra hívta fel a közönség figyelmét, hogy Magyarországon az elmúlt 20 évben a pártprogram egy alábecsült műfajjává vált, a közvélemény egy része úgy vélekedik róla, hogy szükség van rá, de szinte mindegy, hogy mi van benne, a hatalomra kerülők úgysem tartják be. Így a mai pártprogramok vizsgálatakor másodlagossá válik az ebben foglaltak és a későbbi kormányzati tevékenység összehasonlítása (ezt a mostani választások várható kimeneteléből adódóan csak a Fidesz esetében érdemes megtenni). Ehelyett a pártprogramok öndefiníciós funkciója kerülhet előtérbe, amely értelmében a program a választóknak szóló közvetlen üzenetként értelmezhető, és ezt vizsgálva kiderülhet belőle: az egyes politikai erők mit tartanak fontosnak megüzenni választóik felé. Ennek tanulmányozása a többi (a választási győzelemre idén esélytelen) párt esetében is releváns, hiszen szimpatizánsaikat megfelelő módon megszólítva már most elkezdhetik felépíteni azt a jövőbeli szavazóbázist, amely megalapozhatja esetleges későbbi győzelmüket. (Érdekes kérdés lehet, hogy ez a törekvés tükröződik-e egyáltalán programjukban, van-e a lakosság felé közvetítendő hosszú távú stratégiájuk?) Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy egy párt jövőbeli szándékainak vizsgálatakor nem csak a hivatalos program számít: nem hagyhatók figyelmen kívül a programhirdetések elemeként értelmezhető, elemzésre méltó nyilatkozatok, beszédek, megjegyzések sem.

Lakner Zoltán kitért a parlamentbe idén mindenképpen bejutó három párt, a Fidesz, az MSZP és a Jobbik programjára, ezek eltérő sajátosságaira is. A polgári pártnak szerinte választási programja nincs, az „Erős Magyarország” címmel megjelent tervezet csak alapprogram funkcióval bír. A pártszövetség vezetői ennek tartalmával nagyon ellentétes állításokat nem hangoztatnak, inkább ezt variálják. Választási program híján a Fidesz ígéreteinek minimális a számonkérhetősége, így kormányzati eredményeit a pártelnök programszintű megnyilvánulásaival, ill. hosszú távú célkitűzésével lehet majd összevetni. Kérdéses azonban, hogy a 10 év alatt 1 millió munkahely ígérete mennyire hajtható majd be egy adott esetben csak 4 vagy 8 éven keresztül kormányzó párton. A politológus szerint a kormányra kerülőknek 1,5-2 hónappal a választások után mindenképp nyilatkozniuk kell a gazdaság valós helyzetéről, mégpedig oly módon, hogy az ne eredményezzen a görögországihoz hasonló megingást. (A Fidesz várhatóan kísérletet tesz majd egy magasabb államháztartási hiány elfogadtatására a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel.)

A szocialista programról szólva az előadó azt emelte ki, hogy nem igazán ismerhető fel benne a párt nemzetstratégiája, a magát megosztottnak érző ország számára nyújtott jövőképe. A Jobbik ezzel szemben azokat a problémákat veti fel, ami az átlagember érdekli. A gyengéket hivatott védeni, akiket úgy definiál, hogy abból a társadalom nagyobb rész magára ismerhet. Korábbi nyilatkozataihoz képest a közvélemény egy része által meglepően visszafogottnak tartott romaprogramjában a romákat egyben áldozatoknak és vétkeseknek állítja be, akik már nem kívánnak kitörni jelenlegi helyzetükből.

Róna Péter a kampányban megjelenő gazdaságpolitikai koncepciókat elemző, összevető előadását Tamás Pálra reflektálva a következő kijelentéssel kezdte: a gazdaság terén is „vallásháború” zajlik az országban. Ennek során a legfontosabb problémákra nem csak válaszok, megoldások nem születnek, de az ezek alapjául szolgáló felmérések is hiányoznak. Így a pártok nem tudják és nem is fogják megválaszolni a gazdasági helyzetünkkel kapcsolatos legfőbb kérdéseket, és a későbbiekben sem fognak vele foglalkozni.

A közgazdász hét kulcsfontosságú kérdést vetett fel, amelyek megválaszolása nélkül nem lehet felelős kormányzást folytatni az országban: Miért ekkora mértékű az alulfoglalkoztatottság Magyarországon? Miért vergődnek a kis- és középvállalkozások? Miért nincs kellő megtakarítás a magyar gazdaságban? Mi mozgathatja, indíthatja be a magyar gazdaság növekedését? Hatékonyabb közigazgatással mekkora összegek spórolhatóak meg és fordíthatóak más célra? Miért nem

hatékony a magyar oktatás? (Hogyan fordulhat elő, hogy Európa legjobb 250 és a világ legjobb 400 felsőoktatási intézménye között nem találunk magyar szervezetet?) Mi baj van az egészségüggyel?

Róna Péter szerint a megfelelő elemzések, felmérések hiányában a szellemi-politikai elit (a „vallásháború” jellemző vonásaként) nem valós megoldásokat, csupán „teológiai” válaszokat kínál ezekre a felvetésekre (pl. az állami túlköltekezés, mint a bajok gyökere). A kérdések ilyenén meg nem válaszolásban sajnos nincs nagy különbség az egyes pártok között: költségvetési síkon mozgó látszatmegoldásaik (pl. adócsökkentés, megszorítások) nem tudják rendezni a – több esetben pénzügyi vonalon megoldandó – problémákat. (A közgazdász nem tartja releváns megoldásnak a Reformszövetség javaslatait sem: szerinte, ahogyan Gyurcsány Ferenc belebukott a szövetséggel való „kibékülésbe”, úgy könnyen Orbán Viktor is ugyanebbe a csapdába eshet.)

Róna Péter diagnózisa értelmében Magyarország legfőképp azért került válságba, mert – a Magyar Nemzeti Bank felelőtlenségének köszönhetően – a háztartások deviza-eladósodása az utóbbi években fenntarthatatlan mértékűre nőtt. Amikor pedig nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar gazdaság ezt az eladósodottságot nem képes finanszírozni, növekedésből fedezni, a külső intézmények megvonták tőlünk forrásaikat.

A konferencia délutáni blokkjában két neves közvélemény-kutató, Závecz Tibor (Szonda Ipsos) és Stumpf István (Századvég) ismertették legfrissebb prognózaikat az áprilisi választások kapcsán. Az aktuális pártpreferenciák és mandátumbecslés mellett kiemelt témaként szót ejtettek a részvételi arány és a választások kimenetelének összefüggéséről, a kis pártok bejutási esélyeiről, valamint a Jobbik várható eredményéről is.

Závecz Tibor bevezetőjében kiemelte, hogy a magyar választópolgárok koherens módon szavaznak, azaz ritkán osztják meg egyéni és listás szavazatukat több párt között (ilyen nagyobb mértékben a 2006-os választáson fordult elő az MSZP és SZDSZ szavazói között). A részvételi aránnyal kapcsolatban elmondta, hogy az alacsony részvétel leginkább a Jobbiknak, a közepes a Fidesznek, a magas pedig az MSZP-nek kedvezne.

A kis pártok bejutása nagyban függ mozgósítási, ill. területi listaállítási képességeiktől, így nekik is a magasabb részvétel kedvezne inkább. Az egyre csökkenő támogatottságú MDF (a legfrissebb Szonda Ipsos mérés szerint a teljes népesség körében 2%-on áll) maximum a szavazásra jogosultak 3%-nak szavazatára számíthat (kb. 250 ezer fő), így számára ezek mozgósítására, és legalább 60%-os részvételre lenne szükség az 5%-os bejutási küszöb átlépéséhez. Az LMP számára is döntő lehet szavazói aktivitása, politikusainak nem szabad abban bízniuk, hogy a kutatások szerint a választópolgárok fontosnak tartják kis pártok bejutását is a parlamentbe: a választás napján ezek szimpatizánsai közül is sokan a biztosan bejutó nagyokra adják le voksukat. A megfelelő mozgósítás sem lehet azonban elegendő akkor, ha kis pártok nem tudnak kellő számú listát állítani: a közvélemény-kutató ennek kapcsán megkérdőjelezte, hogy kevés lista esetén Bokros Lajos (aki az egyetlen összetartó ereje az MDF inkoherens, szétesett, politikai-ideológiai kategóriákkal leírhatatlan szavazóbázisának) kitart-e pártja mellett a választásokig?

A nagy pártokat illetően Závecz Tibor elmondta, a legfrissebb adatok szerint csökkent a különbség a második helyre pályázó MSZP és Jobbik között: az előbbinek 1 millió, az utóbbinak 800 ezer szimpatizánsa van a teljes népesség körében, míg a biztos pártválasztók közül 650 ezer, ill. 500 ezer állampolgár szavazna rájuk. (A legújabb mérések szerint az észak-magyarországi régióban a szocialisták már visszaszorultak a harmadik helyre.) A radikális pártnak további szavazatokat hozhat (vagy vonhat el tőle) a Jobbik és Fidesz szavazók közötti esetleges átjárás is, amelynek lehetséges mértékét Závecz Tibor számszerűleg is ismertette. Ennek mérése két paraméter alapján történik: a Jobbik szavazói közül hányan jelölik meg a Fideszt második helyen, ill. mennyire szimpatikus számukra Orbán Viktor. Ezek alapján kb. 200 ezer jobbikos szavazó „kacsintgat” a Fideszre, és kb. 300 ezer fideszes a Jobbikra. Ha ezeket az értékeket a két párt szavazóbázisának arányában nézzük, akkor megállapítható, hogy a Jobbikban nagyobb a Fideszt preferálók aránya, mint a Fideszben a Jobbikot preferálók aránya.

A radikális jobboldali párt várható eredményének mérését nehezíti, hogy párthíveik elkötelezettsége (április 11-én is biztosan a Jobbikra fognak-e szavazni) nem olyan mértékű, mint a két nagy párté: 450-900 ezer fő között mozoghat a rájuk szavazók aránya, amely 30-53 közötti mandátumszámot eredményezhet. Emellett több olyan csatornán is megszólítják szavazóikat, amelyek hatékonysága, részvételre gyakorolt várható hatása nehezen kalkulálható: a Jobbik rendkívül jól használja ki az internet adta lehetőségeket, radikális hangvételével így elérve a meglehetősen sötét jövőképpel rendelkező, nihilizmussal, értékrend-válsággal küzdő fiatalokat is, akik körében népszerűsége meglehetősen magas. (Závecz Tibor ugyanakkor kiemelte, hogy az internet ugyan megkerülhetetlen, és egyre fontosabbá válik a kampányban, mégsem szabad eltúlozni a jelentőségét: egyrészt mert a magyar lakosságnak csak a fele netezik, másrészt pedig a helyi média és sajtó véleményformáló szerepe még mindig jelentős.)

Stumpf István a részvételi arány szerepe kapcsán azzal kezdte előadását, hogy 1998-tól kezdve a választásszociológiai axiómája szerint minél magasabb a részvétel, az annál inkább segíti az MSZP-t, valamint a kis pártok bejutási esélyeit (2006-ban részben ennek volt köszönhető az MDF és SZDSZ jó szereplése). Az alacsony részvétel pedig a szélsőséges pártoknak (lásd 1998-ban a MIÉP jó szereplését) és a jól szervezett jobboldalnak kedvez. (Mostanra viszont a szocialista szavazók „ellustultak”, korántsem mozgósíthatók annyira, mint a Fidesz és a Jobbiké.) A jelenlegi adatok (biztosan részt vesz-e a választásokon?) a Századvég mérései szerint az 1998. évinél (akkor 60% válaszolt igennel) magasabb, de a 2002. évinél (69%) alacsonyabb értéket mutatnak: a közvélemény-kutató ez alá, de mindenképp 50% fölé várja az áprilisi részvételt. A többi választási kampányhoz képest idén ráadásul jóval rövidebb a kampány, így már most is erőteljesen jelentkeznie kellene mozgósító, egyértelműen részvételt ösztönző hatásának. Ez azonban jelenleg még nem érezhető, hiszen nem történt meg a választópolgárok személyes megszólítása (nincs személyes érintettség), valamint a Fidesz március 15-én kezdi kampányát, azaz az utolsó 4 hétre koncentrálódik a korábban 8-10 hetes időszak. Ez pedig még kiszámíthatatlanabbá teheti a részvételt.

Ezeket a tényezőket vizsgálva kiemelendő, hogy csak a Jobbik esetében tehető fel a személyes érintettség, az elszántság maximuma, így a (megnőtt választási hajlandóságú) fiatalokat is mozgósítani képes, létbizonytalanságukat meglovagoló radikális párt komoly meglepetést okozhat egyes megyékben. (A vele szimpatizáló weboldalak látogatottsága az utóbbi időben igencsak megnőtt, a hírek egymás közötti forgatásával, belső levelezőlistáik révén sok emberhez el tudják juttatni üzenetüket.) Stumpf István szerint a lakosság politikai kiábrándultságából is inkább a Jobbik profitál a kevésbé karakteres LMP-vel szemben, ahogyan tavaly az SZDSZ negatív kampánya is az ő malmára hajtotta a vizet (növelte ismertségét az „ajándékba kapott” felület révén). Az is neki kedvezhet, hogy Budapest után a községekben a legmagasabb a biztos résztvevők részvételi aktivitása, megelőzve ezzel a városokat és megyei jogú városokat.

A Századvég februári pártpreferencia-mérései alapján a Fidesz globális támogatottsága 33%, az MSZP-é 15%, a Jobbiké pedig 5%. A biztos szavazó pártot választók körében ez az arány 60%, 23% és 10%. A Fidesz számára a legfontosabb kérdés, hogy képes-e mozgósítani a meglévő, stabil, elkötelezett szavazóbázisát, valamint el tudja-e érni, hogy választói ne osszák meg listás és egyéni szavazataikat több párt között. A választásokat kétségkívül megnyeri, ám a kétharmados többség megszerzése még kérdéses. Ennek eléréséhez a Századvég szerint 52%-os támogatottsági szint szükséges, míg az egyszerű többséghez 40% is elég.